

finities van het abortusvraagstuk die de diverse betrokkenen gegeven hebben en de gevolgen die dit telkens anders benoemen heeft gehad voor de oplosbaarheid van de politieke abortusstrijd.

In de eerste drie theoretische hoofdstukken van haar boek ontwerpt Joyce Outshoorn een fasenmodel van het politieke besluitvormingsproces. Daarbij maakt zij gebruik van de zogenaamde 'agendabouwbenadering'. Dat is, zoals zij verklaart, geen uitgewerkte theorie, maar min of meer een referentiekader om het politieke proces te ordenen. Het betoog begint met een bespreking van de politicologische literatuur, teneinde vast te stellen, 'wat voor een soort strijdpunt' abortus is. Daarna wordt ingegaan op de diverse aspecten van de agendabouwbenadering. In het laatste theoretische hoofdstuk volgt dan de uitwerking van het agendabouwmodel voor de Nederlandse abortusstrijd in een model dat bestaat uit zes fasen met vijf daartussen liggende barrières.

In de daaropvolgende historisch-empirische hoofdstukken wordt dit fasenmodel aan de praktijk getoetst. Na een inleidend hoofdstuk over de vóórgeschiedenis van het abortusprobleem rond de eeuwwisseling en de wet van 1911, wordt in zes hoofdstukken chronologisch de 'levensloop' van de politieke abortusstrijd van circa 1963 tot 1984 gedetailleerd beschreven en geanalyseerd. Heel in het kort komt dat op het volgende neer. Nadat de abortusdiscussie in de eerste helft van de jaren zestig vanuit medische kring op gang was gebracht, wilde de overheid de kwestie aanvankelijk wat afhouden. Uiteindelijk werd echter in 1970 de 'commissie Kloosterman' geïnstalleerd, waarmee de liberalisering van de abortuswetgeving tenslotte toch op de politieke agenda werd geplaatst. De afloop van een en ander mag bekend worden verondersteld. Terwijl er zich inmiddels al een tamelijk liberale abortuspraktijk had ontwikkeld, verwierp eind 1976 de Eerste Kamer een compromis-initiatiefvoorstel van PvdA en VVD, dat een half jaar eerder reeds de Tweede Kamer was gepasseerd. Uiteindelijk lukte het de eind 1977 aangetreden CDA-VVD regering in 1981 een nieuw wetsvoorstel nèt door de Kamers te krijgen. Daarmee had Nederland een abortuswet die, althans enigszins, bij de maatschappelijke werkelijkheid aansloot. De wet werd echter pas op 1 november 1984 van kracht, nadat er intussen nog heel wat was afgeruzied. In het laatste hoofdstuk tenslotte, probeert de auteur antwoord te geven op de hoofdvraag, waarom het zolang moest duren voordat in Nederland wet en liberale praktijk op elkaar aansloten. De oorzaak daarvan moet volgens haar deels gezocht worden in het Nederlands partijstelsel, deels in het voortdurend herdefiniëren van het strijdpunt.

Dit boek over de politieke strijd rond de abortuswetgeving is ook voor niet-politicologen boeiende lectuur, met name voor (historisch)demografen en beoefenaars van gezins- en vrouwengeschiedenis en van de geschiedenis van seksualiteit en anticonceptie. Alleen al om de uitvoerige weergave van het uiteenlopende bronnenmateriaal verdient deze politicologische studie als 'naslagwerk' van de abortusstrijd een plaats naast de eerdere sociologische en historische studies van Ketting en De Bruijn. Alleen het ontbreken van een register is in een gebruiksboek als dit een onhandige misser.

H. Westhoff

B. J. Udink, *Tekst en uitleg. Over sturen en gestuurd worden, ervaringen in politiek en bedrijf* (Raam: Anthos, 1986, 277 blz., f29,50, ISBN 90 6074 223 0).

Udink is eigenlijk een tragisch figuur. In 1967 stapte hij, feitelijk uit het niets komend, de

grote politiek binnen en speelde in de CHU rond 1970 een opvallende rol. De partij liet hem echter al weer na een paar jaar als een baksteen vallen. Zijn heil vervolgens zoekend in de wereld van de big business, bleek hij niet bestand tegen de keiharde zakenmentaliteit. Hij was rechtlijnig en gevoelig — in de jaren zestig consulteerde hij regelmatig de verguisde Greet Hofmans! — en dat maakte hem ongeschikt zowel als politicus als als ondernemer.

Zijn politieke activiteiten waren tot 1967 beperkt gebleven tot het Rijnmondgebied, waar hij zich zonder al te veel enthousiasme voor de CHU inzette. Een duidelijke keuze was die partij dan ook niet geweest. De eerste keer dat hij mocht stemmen ging zijn voorkeur uit naar de PvdA en ook de dienstweigering in 1949 wees niet bepaald op affiniteit met de CHU. In 1953 begonnen bij de Kamer van Koophandel in Rotterdam, klom hij daar op tot algemeen secretaris, maar ruilde deze baan in 1962, op zoek naar nieuwe uitdagingen, voor het directeurschap van de Centrale Kamer van Handelsbevordering. Via dit werk leerde hij Lichtenauer kennen, een van zijn voorgangers bij de Kamer van Koophandel, en die haalde hem over naar de CHU. Hij stortte zich echter zo op zijn banen dat hij voor de politiek maar een matige interesse ontwikkelde. Beernink, die hij tot dan toe slechts eenmaal vluchtig had ontmoet, loodste hem in 1967 het kabinet-De Jong binnen, waar hij ontwikkelingshulp te doen kreeg.

In 1971 begon de ellende, eerst in eigen huis. Na veel gedoe werd hij lijsttrekker. Dat gaf schele gezichten. Natuurlijk werd hem de schuld van de verkiezingsnederlaag in de schoenen geschoven; zijn stijl van campagnevoeren was teveel er een van 'law and order' geweest en hij had zich onvoldoende geschikt naar de aanwijzingen van het ingehuurde reclamebureau. In het kabinet-Biesheuvel kwam hij op volkshuisvesting en ruimtelijke ordening terecht, maar in 1972 werd hij door de partijleiding weer aan de kant geschoven, omdat men hem inmiddels een te grote risicofactor was gaan vinden met het oog op de vervroegde verkiezingen die waren uitgeschreven na het uittreden van de DS'70-ministers en die ongetwijfeld zouden resulteren in een combinatie met de PvdA. Wilde de CHU de boot niet missen, dan zou in ieder geval de electoraal noodzakelijk geachte progressieve koers van KVP en ARP moeten worden bijgebeend en met een Udink aan het hoofd, zo redeneerde men in de partijtop, zou dat nooit lukken.

Met de formatie van het kabinet-Den Uyl in 1973 politiek uitgerangeerd liet hij zich door Fibbe naar OGEM lokken. Hij werd er lid, later zelfs voorzitter van de raad van bestuur. Maar in 1980 werd hij door machinaties van diezelfde Fibbe ook daar er weer uitgegooid. Nog geen 55 jaar oud stond hij op straat, met de wetenschap dat de weg terug naar de politiek al lang was geblokkeerd en in het bedrijfsleven er wel niemand meer zou zijn die hem nog lustte.

In de memoires, die geconcentreerd zijn op de jaren 1967-1980, presenteert Udink zich graag als de beste van de klas. Hij wil laten zien, hoe juist zijn houding en inzichten zijn geweest en hoe onredelijk zijn omgeving op hem heeft gereageerd. Voor de politieke jaren roept hij vooral de markante momenten op: verkiezingen, formatie en crisis. Dat is op zich jammer, want het leven van een minister bestaat uit meer. Maar daar staat tegenover dat hij ons door allerlei brieven, verslagen van conferenties en dergelijke af te drukken — nodig om zijn gelijk aan te tonen — een royale en soms vermakelijke blik gunt in de politieke keuken rond 1970, met name in die van de CHU. Schrijvend over personen die hij mede debet acht aan zijn mislukte loopbaan (de CHU-leiding uit 1972, de DS'70 ministers, Fibbe van OGEM), neemt hij geen blad voor de mond. Dat mag men min of meer ook wel verwachten, want het boek is geschreven op een leeftijd dat Udink eigenlijk het hoogtepunt van

RECENSIES

zijn carrière had moeten beleven. In plaats daarvan vertoefde hij in een situatie waarin hij voldoende reden had om in gramschap om te kijken. Dat doet hij ook, maar al haalt hij soms fors uit, in vitriool heeft hij de pen nergens gedoopt gehouden.

Ook Udink laboreert aan de kwaal van zoveel memoireschrijvers. Hij geneert er zich niet voor om zichzelf voortreffelijk en zijn daden onberispelijk te vinden, maar deze zelfingenomenheid heeft hem in ieder geval behoed voor dat andere euvel, dat memoires van Nederlanders vaak zo ongenietbaar maakt, namelijk oppervlakkigheid en verhulling waar het mensen betreft die werkelijk een pak op hun broek verdienen. Udink noemt de dingen bij hun naam. Natuurlijk oordeelt hij vertekenend, als hij zijn tegenstanders en vijanden een beurt geeft, net zo goed als dat hij ook van zichzelf een vertekend beeld geeft. Maar de verstokte memoiresliefhebber leest hier wel doorheen en prijst zich gelukkig dat Udinks terugblik niet onderhevig is aan de ongeschreven regel dat zeker personen uit het publieke leven alleen maar met terughoudendheid mogen schrijven over hun leven. Die conventie heeft het genre memoires in het kneuterige Nederland, kwalitatief althans, geen hoge vlucht doen nemen. In dit opzicht is *Tekst en uitleg* bepaald verfrissend.

J. Bosmans

Lieuwe van Aitzema's kijk op het stadhouderschap in de Republiek (1652-1669) en de crisis van 1650

GEES VAN DER PLAAT

I INLEIDING

De plaats van het stadhouderschap in de Republiek was het centrale thema in de politiek van de jaren vijftig en zestig van de zeventiende eeuw. Deze vraag hield niet alleen de tijdgenoten bezig, ook historici hebben hun licht laten schijnen op de machtsstrijd tussen Oranje en Holland in deze jaren. In 1939 vestigde Geyl de aandacht op de relatie tussen Oranje en Stuart en één van de stellingen van zijn gelijknamige boek luidt dat Frederik Hendriks pro-Stuart politiek, die een scherpe tegenstelling tussen Holland en Oranje veroorzaakte, indruiste tegen het landsbelang. Geyl schetste in *Oranje en Stuart* een negatief beeld van het stadhouderschap¹.

In 1947 kwam hij hierop terug in een boeiende — klassiek geworden — verhandeling over het beeld van het stadhouderschap in de partijliteratuur ten tijde van Johan de Witt². Pas na de dood van Willem II was de strijd over nut en recht van het stadhouderschap de politiek van de Republiek gaan beheersen, aldus Geyl. Er had zich in de loop van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw een staatstheorie ontwikkeld, waarin plaats was voor zowel de soevereiniteit van de Staten, als eerbied voor het stadhouderschap, een staatstheorie die het meest duidelijk is verwoord in Hugo de Groot's in 1610 gepubliceerde *Tractaet vande oudheyt vande Batavische, nu Hollandse Republique*. Tijdens het stadhouderschap van Frederik Hendrik scheen de 'wonderlijke harmonie' tussen Oranje en de Staten van Holland nog een wedergeboorte te beleven. Die droom werd wreed verstoord door de buitenlandse politiek van de Prins, die de Staten van Holland tot verzet bracht, een verzet dat nu veel meer anti-monarchale vormen aannam dan ten tijde van Maurits. De ervaringen met Willem II versterkten die tendentie niet weinig. Diens plotselinge dood zonder volwassen erfgenaam, die zijn ambten kon overnemen, gaf een onverwachte kans aan het Hollands republikanisme.

De politieke geest van het tijdvak van De Witt kan men het best verstaan als een reactie tegen de voorgaande stadhouders en hun autocratische neigingen en dynasticisme. Geyl behandelde in zijn verhandeling de toespraak van Cats gehouden op de Grote Vergadering in 1651, de deductie van Johan de Witt uit 1654 en in het bijzonder de pamflettenstrijd, die ontbrandde kort na de restauratie in 1660 van Karel II in Engeland. De pamfletten en strijdschriften dateren uit 1662 en volgende jaren. Geyl was in staat veel van deze anonieme werken toe te schrijven aan de gebroeders De la Court en hun jongere tijdgenoot Johan Uytenhage de Mist. Hoewel Geyl ook het prinsgezinde standpunt geeft, heeft hij met name de aanval op het

1 P. Geyl, *Oranje en Stuart* (2e dr.; Zeist, 1963).

2 P. Geyl, *Het stadhouderschap in de partij-literatuur onder De Witt* (Amsterdam, 1947).